

Téma 4 - Přirozenost Boha a jeho jednání

1. Kdo je Bůh?

V průběhu dějin si tuto otázku kladly všechny kultury, a to v takové míře, že první znaky civilizace se objevují povětšinou v náboženské a kultovní oblasti. Věřit v Boha je pro člověka všech dob to nejdůležitější.¹ Podstatný rozdíl však spočívá v tom, v jakého Boha se věří. V některých pohanských náboženstvích člověk uctíval přírodní síly jako konkrétní projevy posvátna a opíral se o množství hierarchicky seřazených bohů. Ve starém Řecku například bylo i nejvyšší božství v panteonu bohů řízeno absolutní nutností, která ovládala svět i samotné bohy.² Podle mnohých vědců studujících dějiny náboženství došlo u mnoha národů k postupné ztrátě „prvotního zjevení“ jediného Boha; ale v každém případě lze i v těch nejprimitivnějších kultech nalézt záblesky či náznaky opravdového náboženství: klanění, oběť, kněžství, obětování, modlitbu, děkování atd.

Jak ve starém Řecku, tak i jinde se rozum snažil náboženství očistit a ukázat, že nejvyšší božství se má ztotožňovat s dobrem, krásou a samotným bytím, pramenem všeho dobrého, všeho krásného a všeho, co je. Z toho však vyvstávají jiné problémy, jmenovitě odtržení věřícího od Boha, protože svrchované božství tak bylo odizolováno do dokonalé soběstačnosti a už jen pouhá možnost navázat styk s božstvím byla považována za znamení slabosti. Dále se tím neřeší existence zla, která se jeví jistým způsobem nevyhnutelná, protože nejvyšší princip je spojen se světem řetězcem nepřetržitě na sebe navazujících bytí.

Židovsko-křesťanské zjevení tento obraz radikálně změnilo: Bůh je představován v Písmu svatém jako Stvořitel všeho, co je, jako původce všech přírodních sil. Existence Boha přesahuje absolutním způsobem existenci světa, který je podstatně závislý na Bohu. Zde je obsažena myšlenka *transcendence*: mezi Bohem a světem je nekonečná vzdálenost a neexistuje mezi nimi žádné nutné spojení. Člověk a vše stvořené mohou nebýt a v tom, co jsou, vždy závisí na někom jiném, zatímco Bůh je, a je sám o sobě. Tato nekonečná vzdálenost, tato malost člověka před Bohem ukazuje, že všechno co je, je chtěno Bohem z jeho svobodné vůle: vše co je, je dobré a je plodem lásky (srov. Gn 1). Boží moc není omezena v prostoru, ani v čase, a jeho stvořitelská činnost je proto absolutním darem: je láskou. Jeho moc je tak veliká, že chce s tvory udržovat vztah a dokonce je i spasit, pokud by se ze svého svobodného rozhodnutí vzdálili od Stvořitele. Původ zla je proto třeba situovat do vztahu s možným chybným užitím svobody člověkem – jak se také stalo podle vyprávění knihy Genesis: viz Gn 3 – a ne do vztahu s něčím, co je hmotě vnitřně vlastní.

S ohledem na to, co bylo právě zmíněno, je důležité si uvědomit, že Bůh je osoba, která jedná svobodně a s láskou. Náboženství a filozofie se tázaly, *co je Bůh*; díky zjevení je člověk nucen se tázat *kdo je Bůh* (srov. Kompendium, 37); je to Bůh, který vychází člověku vstříc a hledá ho, aby s ním rozmlouval jako s přítelem (srov. Ex 33, 11). Natolik, že zjevuje Mojžíšovi své jméno – „Já jsem Ten, který Jsem“ (Ex 3, 14) – na důkaz toho, že je věrný smlouvě a že ho bude doprovázet pouští, která je symbolem životních pokušení. Je to tajemné jméno,³ které nám však dává poznat bohatství

1Ateismus je novodobý jev, který má náboženské kořeny, neboť popírá absolutní pravdu o Bohu a opírá se o stejně absolutní pravdu, totiž o popření Boží existence. Právě proto je ateismus sekundárním jevem vzhledem k náboženství a lze ho také chápat jako „víru“ v negativním smyslu. To samé lze říci o současném relativismu. Bez zjevení by tyto jevy absolutní negace postrádaly smysl.

2Bohové byli podřízeni Hádovi, který vše řídil s leckdy nesmyslnou nutností: z toho pochází tragický smysl života charakterizující řecké myšlení a literaturu.

3„Bůh se zjevuje jako živý Bůh, „Bůh Abrahamův, Bůh Izákův a Bůh Jakubův“ (Ex 3,6). Samému Mojžíšovi Bůh zjevuje své tajemné jméno: „Já jsem Ten, který Jsem (YHWH). Nevýslovné jméno Boha bylo již ve Starém zákoně nahrazováno slovem *Pán*. Tak v Novém zákoně Ježíš, nazývaný Pán, se jeví jako pravý Bůh.“ (Kompendium, 38). Jméno Boží lze vyložit třemi možnými způsoby. 1) Bůh zjevuje, že není možné ho poznat, a zbavuje člověka pokušení zneužití jeho přátelství s Ním, jak se dělo s pohanským božstvem prostřednictvím magických praktik, a potvrzuje tak svou transcendenci; 2) podle použitého židovského výrazu Bůh říká, že bude s Mojžíšem vždy, protože je věrný a stojí po boku toho, kdo mu důvěřuje; 3) podle řeckého překladu Bible se Bůh zjevuje jako samotné bytí (srov. Kompendium, 39) v souladu

obsažené v jeho nevýslovném tajemství: „On jediný je, odvždy a navždycky, Ten který přesahuje svět a dějiny, který se však také stará o člověka a řídí dějiny. On učinil nebe i zemi a zachovává je. Je to věrný a prozíravý Bůh, vždy blízko svému lidu, aby ho zachránil. Je svatý „par excellence“ (po výtce), *bohatý milosrdenstvím* (Ef 2,4), vždycky ochotný odpouštět. Je to duchovní, transcendentní, všemohoucí, věčné, osobní a dokonalé Bytí. Je pravda a láska.“(Kompendium, 40).

Zjevení se tedy jeví jako naprosté novum, dar, který člověk přijímá shůry a který má přijmout s vděčností a náboženskou poslušností. Zjevení proto nemůže být zredukováno na pouhá lidská očekávání – dalece je přesahuje: Slovu Boha, který se zjevuje, je možné pouze se klanět a děkovat, člověk padá na kolena v úžasu před Bohem, který, ač transcendentní, se mi stává *interior intimo meo*,⁴ bližším než já sám, a který hledá člověka ve všech situacích jeho života: „Stvořitel nebe a země, jediný Bůh, který je pramenem každého bytí, osobně miluje člověka, miluje jej vášnivě a také chce být člověkem milován. Proto tento stvořitelský Rozum, který zároveň miluje, oživuje historii lásky (...), a jeho láska je bohatá nevyčerpatelnou věrností a milosrdenstvím; je láskou, která bezmezně odpouští.“⁵

2. Jaký je Bůh?

Bůh Písma svatého není projekcí člověka, jeho absolutní transcendenci lze objevit pouze mimo svět, a tudíž jako plod zjevení; přísně vzato tedy neexistuje vnitrosvětské zjevení. Nebo, jinak řečeno, příroda jako místo zjevení Boha⁶vždy odkazuje na transcendentního Boha. Bez této perspektivy by nebylo pro člověka možné k takovým pravdám dojít. Bůh je náročný⁷i milující, a to mnohem více, než by člověk mohl doufat. Lze si snadno představit všemohoucího Boha, těžko však přijímáme myšlenku, že nás tato všemohoucnost má ráda.⁸ Mezi lidskou koncepcí Boha a jeho zjeveným obrazem existuje kontinuita i diskontinuita, protože Bůh je Dobro, Krása a Bytí, jak říká filozofie, ale zároveň mne tento Bůh miluje, mne, který ve srovnání s Ním nejsem ničím. Věčné hledá časné, což radikálně mění naše očekávání a pojetí Boha.

Bůh je na prvním místě Jeden, avšak ne ve smyslu matematickém, jako bod, nýbrž Jeden v absolutním smyslu onoho Dobra, Krásy a Bytí, z něhož vše pochází. Lze říci, že je Jeden, protože není jiný bůh a protože nemá části; je však také Jeden, protože je pramenem veškeré jednoty. Bez něj se vše rozpadá a vrací do nebytí: jeho jednota je jednotou Lásky, je Životem, který dává život. Tato jednota je pak nekonečně víc než pouhá negace mnohosti.

Jednota vede k poznání Boha jako jediného pravého. On je dokonce Pravda, míra a pramen všeho, co je pravdivé (srov. Kompendium, 41); to proto, že právě On je Bytí. Toto zjištění někdy vyvolává obavy, neboť řekneme-li, že je pouze jedna pravda, vypadá to, jakoby veškerý dialog byl nemožný. Proto je tak důležité mít na paměti, že Bůh není pravdivý v neúplném lidském smyslu toho slova, ale že se v něm Pravda ztotožňuje s Bytím, Dobrem a Krásou. Nejedná se o pravdu čistě logickou a formální, ale o pravdu, která se naprosto ztotožňuje s Láskou, která je Sdílení: tvůrčí, jedinečné a zároveň univerzální vylití, niterný božský život, sdílený člověkem. Nemluvíme o pravdě formulí či myšlenek, které budou vždy nedostačující, ale o pravdě toho, co je skutečné, co se v případě Boha shoduje s Láskou. Říkáme-li navíc, že Bůh je Pravda, znamená to, že Pravda je Láska.

s filozofickými tezemi.

4Sv. Augustin, *Vyznání*, 3, 6, 11.

5Benedikt XVI., *Promluva k účastníkům celonárodního katolického kongresu v italské Veroně*, 19. 10. 2006.

6Jan Pavel II., *Fides et ratio*, 14–IX–1998, 19.

7Bůh žádá člověka – Abraháma –, aby vyšel ze zaslíbené země, aby opustil své jistoty, důvěřoval maličkým a prosil o věci podle logiky odlišné od logiky lidské, jako v případě Ozeášově. Je nasnadě, že zde nemůže jít o projekci lidských tužeb či přání.

8„Není možné toto všechno si uvědomit, vidět, že nás Bůh miluje, a nepropadnout také tomuto bláznovství lásky. Je třeba nechat tyto pravdy naší víry proniknout do duše a dovolit, aby změnily celý náš život. Bůh nás má rád: on Všemohoucí, Všemocný, ten, který stvořil nebe i zemi“ (sv. Josemaría, *Jít s Kristem*, 144).

To žádné obavy nevyvolává, ani to neomezuje svobodu. Neměnnost Boha a jeho jedinečnost se tak shodují s jeho Pravdou, protože je to pravda Lásky, která nepomíjí.

Pro pochopení přísně vzato křesťanského smyslu božských atributů je tedy třeba spojit afirmaci všemohoucnosti s afirmací dobroty a milosrdenství. Pouze tehdy, když člověk pochopí, že Bůh je všemohoucí a věčný, může se otevřít ohromující pravdě, že ten samý Bůh je Lásky, vůle k Dobru, pramen vši Krásy a cele dar.⁹ Údaje, poskytované filozofickým uvažováním, jsou proto nezbytné, byť do jisté míry nedostačující. Na cestě vedoucí od charakteristik (Boha), které jsou vnímány jako první, k těm, které lze pochopit pouze prostřednictvím osobního setkání se zjevujícím se Bohem, nahlížíme, že v naší řeči jsou tyto atributy vyjádřeny různě, zatímco u Boha se všechny shodují a jsou jedno. Ten, který je Jeden, je Pravý, a ten, který je Pravý, je Dobro a Lásky. Obrazně řečeno lze říci, že náš omezený rozum funguje tak trochu jako hranol, který rozkládá světlo na různé barvy, z nichž každá je jedním Božím atributem; v Bohu se však tyto barvy shodují s jeho samotným Bytím, které je Život a pramen veškerého života.

3. Jak poznáváme Boha?

Z toho, co bylo řečeno, můžeme poznat, jaký je Bůh, vyjdeme-li od jeho díla: pouze setkání s Bohem, který tvoří a zachraňuje člověka, nám může zjevit, že Jediný je zároveň Lásky a původ všeho Dobra. Tak je Bůh poznáván nejen jako rozum – *Logos* podle Řeků –, který uděluje světu racionálnost (až do té míry, že ho někteří směřovali se světem, jak se stávalo v řecké filozofii a jak je tomu opět u některých moderních filozofických směrů), ale také jako osobní vůle, která tvoří a miluje. Jedná se tedy o živého Boha; o Boha, který je přímo sám Život. Bůh, živé Bytí, disponující vůlí, životem a svobodou, je ve své nekonečné dokonalosti vždy nepostihnutelný; tj. nesnižitelný na lidské pojmy.

Na základě toho, co je, z pohybu, z dokonalostí atd. lze dokázat existenci nejvyššího Bytí, pramene tohoto pohybu a těchto dokonalostí atd. Chceme-li však poznat osobního Boha, který je Lásky, musíme ho hledat v jeho jednání ve prospěch lidí v dějinách, a na to je třeba zjevení. Díváme-li se na jeho spasitelské jednání, objevíme jeho Bytí, podobně jako poznáváme nějakou osobu skrze vzájemný styk.

Poznání Boha spočívá vždy a pouze v tom, že přijmeme jeho existenci, protože On je nekonečně větší než my. Veškeré poznání o NĚm pochází od NĚj a je jeho darem, plodem jeho otevření se, je jeho iniciativou. Člověk by tedy měl přistupovat k tomuto poznání s hlubokou pokorou. Žádný omezený rozum nemůže obsáhnout Toho, který je Nekonečný, žádná moc si nemůže podřídit Všemocného. Můžeme ho poznat pouze podle toho, co nám sám dá, tj. skrze podíl, jež máme na jeho dobrech, zakládající se na jeho lásce ke každému člověku.

Naše poznatky o NĚm jsou proto vždy analogické: zatímco o NĚm něco tvrdíme, musíme zároveň popřít, že u NĚj tato dokonalost je, podle omezení, která vidíme ve stvořených věcech. Tradičně se hovoří o trojí cestě: o cestě afirmace, negace a eminence, podle níž poslední hnutí rozumu spočívá v afirmaci dokonalosti Boha, který stojí mnohem výše, než si člověk dokáže představit, Boha, který je původ veškeré realizace této dokonalosti tak, jak ji vidíme ve světě. Je např. snadné uznat, že Bůh je veliký, ale těžší uvědomit si, že je i malý, protože ve stvořených věcech je velké a malé v protikladu. Pomyslíme-li však na to, že být malý může být dokonalost, jak je tomu u fenoménu nanotechnologie, pak musí být Bůh původcem i této dokonalosti a musí se v NĚm tato dokonalost ztotožňovat s velikostí. Musíme proto negovat, že je malý (nebo velký) v omezeném smyslu, jak tomu je ve stvořeném světě, abychom tento atribut mohli očistit a dojít k eminenci. Obzvláště vhodným aspektem je ctnost pokory, kterou staří Řekové nepovažovali za ctnost. Jelikož je pokora dokonalost, nejenže ji Bůh vlastní, ale také se s ní ztotožňuje. Docházíme

⁹ „Bůh se zjevuje Izraeli jako Ten, který má silnější lásku než nějaká matka ke svým dětem, než ženich ke své nevěstě. On sám v sobě „je láska“ (1 Jan 4,8.16), který se bezvýhradně a nezištně dává, který „tak miloval svět, že dal svého jednorozeného Syna“ (Jan 3,16), aby se svět spasil skrze něho. Tím, že poslal svého Syna a seslal Ducha svatého, Bůh zjevuje, že je sám věčné sdílení lásky“ (Kompendium, 42).

tak k překvapivému závěru, že Bůh je Pokora; takže ho lze poznat pouze skrze pokoru, která není ničím jiným než účastí na daru sebe Sama.

Z toho všeho vyplývá, že lze křesťanského Boha poznat skrze svátosti a modlitbu v církvi, která zpřítomňuje lidem všech dob jeho spásné jednání.

Giulio Maspero

Základní použitá literatura

- Katechismus katolické církve, 199–231; 268–274.
- Kompendium Katechismu katolické církve, 36–43; 50.

Doporučená literatura:

- Sv. Josemaría, Pokora. *Boží přátelé*, 104–109.